

Gapysynda garaşmak

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 января, 2025

Gapysynda garaşmak **GAPYSYNDA GARAŞMAK**

Birleşen Milletler Guramasynyň (BMG) düýbi Şweýsariýada tutuldy: 1920-njy ýylyň 10-njy ýanwarynda Milletler Ligasy (MG) guruldy.

Guramanyň maksady ýurtlaryň arasynda bolup biläýjek düşünişmezlikleri «parahatçylykly» ýollar bilen çözmekdi. Şeýle-de bolsa, Günbatarda kagyz ýüzünde ýazylanlara ynanjak bolubam durmaly däl. Onuň düýp maksady Birinji jahan urşundan ýeňlip çykan Germaniýany Wersal, Gabsburgy Willa Giust, Bolgariýany Selanik, Osmanlyny Sewr şertnamalary arkaly berk gysaçda saklap, koloniýa öwürmekdi. Ligada iňlisler we fransuzlar ketdelik edýärdi. Işgärleri iňlislerden, resmi dili fransuz dilidi.

Mustapa Kemal tamalary tala daňdy: Sewr şertnamasyny ýyrym-ýyrtym edip, doly garaşsyz ýurt gurdy...

Aradan ýyllar geçdi. 1931-nji ýyl.

Türkiýe respublikasynyň daşary syýasatda esasy doktrinasy bolan «Ýurtda oňşuk, dünýäde oňşuk» ("Yurtta sulh, cihanda sulh") sözi birinji gezek 1931-nji ýylyň 20-nji aprelindäki saýlaw beýannamasynda geçdi:

«Respublikan Halk Pyrkasynyň kesgitli umumy syýasatyny şu gysga jümle açyk-aýdyň aňlatmaga ýeterlik bolarmyka öýdýärim: Ýurtda oňşuk, dünýäde oňşuk üçin tagalla edýäris.»

Aptülahat Akşin şol wagt MG-nyň bölüm müdiridi. Ol MG-daky üýtgeşmeleri ýetirip durýardy we Türkiýäniň gurama agza bolmagyny talap edýärdi.

Atatürk “Girmeli bolsak, onda Sowet Soýuzynyň razylygyny alalyň» diýdi. Sebäbi, Sowet Soýuzy bilen 1925-nji ýylyň 17-nji dekabrynda baglaşylan we soňky 1929-njy, 1931-nji ýyldaky protokollar bilen dowam etdirilen «Dostluk we birek-biregiň üstüne çozmazlyk şertnamasy» bardy.

Birdenem... Atatürk başga hörpden gopdy:

«Milletler Ligasynyň gapysynda garaşyp ýörmäliň. Bizi agzalyga MG-nyň özi çagyrsyn. Bizem (Sowet Soýuzy ýaly) goňşularymyz bilen parahatçylykly pozisiýamyzy gorap, agza bolalyň».

Akşin geň galdy, gurama gireniňde beýle zatlar ýokdy, agza bolmak üçin ýurtlaryň özi ýüz tutýardy. Atatürk öz aýdanyny etdi.

Guramanyň hemişelik agzasy Ispaniýa Türkiýäniň agzalyga kabul edilmegini teklipl edýän karary taýýarlady. Fransiýa, Angliýa, Gollandiýa, Germaniýa, Daniýa, Finlandiýa, Gwatemala, Eýran, Şweýsariýa, Italiýa, Ýaponiýa, Kolumbiýa, Kuba, Ýugoslawiýa, Gresiýa ýaly 42 ýurt karara gol çekdi.

Karar 1932-nji ýylyň 6-njy iýulynda biragyzdan kabul edildi. Baş sekretar Jeýms Erik Drammond Türkiýäni agza bolmaga çagyrdy. Türkiýäni MG-na agzalyga kabul eden karar 1932-nji ýylyň 19-njy iýulynda el çarpyşmalar bilen kabul edildi...

Bu taryhy pursaty näme üçin ýazandygymy aýdaýyn:

Şu gün 10-njy noýabr günü mynasybetli ýurduň çar künjünde Atatürki ýatlama çäreleri geçirilýär. Hemmämiz Atatürke bolan çäksiz minnetdarlygymyzy bildirip, bu beýik ynsany ýene bir gezek ýatlaýs. Emma beýle ýatlamany sap duýguçyl galypdan çykarmalydyrys! Atatürki aňasty aňymyz bilen ýatlamak gerek.

Hemişe şuny nygtap geldim:

Atatürk akyl-paýhasa gulluk edýärdi, rasionalistdi.

Atatürk realistdi.

Şonuň üçinem ol islendik kyn päsgelçiligi ýeňip geçdi. Garaşsyzlygyň ähmiýetini Osmanly döwletiniň kapitulyasiýalary ýaly syýasy-ykdysasy praktikasyndan öwrendi. Hemişe okady, gözledi. Ädimini hemişe oýlanyp-ölçerip ätdi...

Atatürk döwründe (Montro, Hataý ýaly) buýsandyryjy diplomatik üstünlikleri barka, türk syýasatçylary, býurokratlar, intellektuallary, adamlary wagt üçin nädip Günbatar kompleksine özüni aldyrdy?

- NATO girjek bolup Koreýa urşuna gatnaşyldy.
- Ýewropa bileleşiginiň (ÝB) gapysynda 1963-nji ýyldan bäri garaşdyrylýarys!
- Hatda şeýle zatlar bolup geçdi: «Sizi ÝB-ne agzalyga kabul etjek» duzagy bilen Gümrük bileleşigine sokup, ykdysady we «ösüş kriteriýalary» prosesleri arkaly syýasy garaşsyzlygy ýok eden kararlary kabul etdirdiler. Bular gündiziň günortany salýut atylyp, gutlandy ahwetin! Şeýlekin dereje komplekse näme diýip näme aýtsa bolar?

Atatürki ýatlamak şeýle komplekse «Dur!» diýmekden geçýär.
Günbataryň gapygulysy bolmagymyzy bes edeliň.
Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 10.11.2022 ý. Publisistika